

საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების ზოგიერთი საკითხი

კობა სოხაძე
ემდ, სტუ პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების საკითხის განხილვის დროს ყურადღება გამახვილებულია სახელმწიფოს როლზე, სამეწარმეო საქმიანობის წარმართვის რეგულირებაზე. კვლევის პროცესში ჩვენ დავრწმუნდით, რომ საქმე გვაქვს ურთულეს მოვლენებთან, რის გამოც სახელმწიფოს სამეწარმეო საქმიანობის ეფექტიანობა ყოველთვის განისაზღვრება დროის კონკრეტული პერიოდისათვის მისი შედეგებით და მას სრულიადაც არა აქვს უნივერსალური ხასიათი. თუმცა უნდა აღინიშნოს ის, რომ რიგითი გადასახადის გადამხდელის ან ბიზნესმენის პოზიციებიდან გამომდინარე მთავარი საკითხია, რა უფლება მას სახელმწიფოს მომსახურეობა და რამდენად ეფექტურია ეს მომსახურეობა.

საკვანძო სიტყვები: სამეწარმეო საქმიანობა, სახელმწიფოს ფუნქცია, გადასახადის გადამხდელი, კრიზისი, დეპრესია, პრიორიტეტები, ეროვნული ინტერესები, უსაფრთხოება, ეკონომიკური პოლიტიკა, განვითარების დინამიკა, საკუთრება, ბიზნესი, კორპორაციები, კონკურენცია.

ძირითადი ტექსტი

საზოგადოების განვითარების ისტორიაში საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების მიზანი და ერთ-ერთი უმთავრესი ამოსავალი ამოცანაა წარმოების ეფექტიანობის სრულყოფა მაქსიმალური მოგების მიღების მიზნით. სტატიის მიზანია აჩვენოს სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის ზრდა ქვეყანაში სამეწარმეო გარემოს ფორმირებისათვის. გაკეთდეს ანალიზი და შეფასება მისი ეფექტური საქმიანობისათვის რეალური მექანიზმების შექმნის მიზნით. ვაჩვენოთ, რომ სახელმწიფოს გავლენა

არსებითია არა მარტო მისი ეკონომიკური ფუნქციებიდან გამომდინარე, არამედ როგორც თავისებური გარანტი საზოგადოების ყველა წევრის მიერ საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებისა და ეთიკური ნორმების დაცვის მიზნით. შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე კრიტერიუმი, რომლებიც განსაზღვრავენ სახელმწიფოს ეფექტიანობის ძირითად მაჩვენებლებს.

თუმცა ავლნიშნავთ იმასაც, რომ რიგითი გადასახადის გადამხდელის, ბიზნესმენის პოზიციებიდან გამომდინარე მთავარი საკითხია, რა უჯდება მას სახელმწიფოს მომსახურეობა და რამდენად ეფექტურია ეს მომსახურეობა. თუმცა ბიზნესისათვის საკითხის ასე დასმა და გადაჭრა საკმარისი არაა, მისთვის მთავარია როგორ პირობებს ქმნის სახელმწიფო სამენარმეო საქმიანობისათვის, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო ბაზრებზე. თავის მხრივ, საზოგადოება დაინტერესებულია, რომ კრიზისები და დეპრესიები თავიდან იქნას აცილებული.

საზოგადოების მხრიდან არის ინტერესი მთელი რიგი საკითხების გასარკვევად, პირველ რიგში ესაა: როგორ იხარჯება სახელმწიფო სახსრები; თუ სახელმწიფო ეწევა სამენარმეო საქმიანობას, როგორია მისი შედეგები; ქვეყნის მსოფლიო პოზიციები მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების სფეროში ასევე შეიძლება ჩაითვალოს სახელმწიფოს საქმიანობის შეფასების კრიტერიუმებად.

სახელმწიფოს სამენარმეო საქმიანობის კვლევის პროცესში ჩვენ დავრწმუნდით, რომ საქმე გვაქვს ურთულეს მოვლენებთან, რის გამოც სახელმწიფოს სამენარმეო საქმიანობის ეფექტიანობა ყოველთვის განისაზღვრება დროის კონკრეტული პერიოდისათვის მისი შედეგებით და მას სრულიადაც არა აქვს უნივერსალური ხასიათი.

სახელმწიფოს ეკონომიკური სიძლიერე პირველ რიგში მის მიერ პრიორიტეტების განსაზღვრაში აისახება, რომელთა შორის უმთავრესია ეროვნული ინტერესების და საკუთარი ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვა. აღნიშნულის მიღწევის გარანტიაა მიზანდასახული სახელმწიფო პოლიტიკა, რომლის მთავარი ამოცანა ეფექტური ეკონომიკური პოლიტიკის რეა-

ლიზაციაა, რომლის ღერძია ეკონომიკის ეფექტურად გაძღოლა და საბაზრო ეკონომიკის უკრიზისო ფუნქციონირებისათვის ხელის შეწყობა.

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს მაღალგანვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის განვითარების დინამიკა ცვალებად ხასიათს ატარებს, ზოგიერთი დარგები სუსტება და კვდება, ხოლო დარგების ნაწილი ძლიერდება და ეკონომიკაში დომინანტის როლს თამაშობს, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მოთხოვნებიდან გამომდინარე იქმნება ახალი დარგები.

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური სიძლიერის მიღწევა შესაძლებელია საკუთრების მრავალფეროვანი ფორმების განვითარებისათვის ხელის შეწყობით. ეს იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა **ეკონომიკური ეფექტიანობის საფუძველია საკუთრებისა და ბიზნესის მრავალფეროვანი ფორმების განვითარება.**

აუცილებელია, რომ ბიზნესს უნდა ჰქონდეს სახელმწიფოს მხრიდან მისი დაცვის გარანტიები, რისთვისაც ის იხდის გადასახადებს. სახელმწიფო დაინტერესებულია ბიზნესის განვითარებით, რადგან ბიზნესის გამართული საქმიანობა, სახელმწიფოს შემოსავლების მთავარი წყარო და გარანტიაა. ცნობილია, რომ მენარმეობის ნებისმიერი საქმიანობა ხდება საკუთრების სხვადასხვა ფორმის პირობებში. ჩვენს მიერ არსებული მასალის ანალიზის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, ეროვნულ მეურნეობაში, როგორც წესი ფუნქციონირებს შემდეგი საწარმოო წარმონაქმნები:

- ინდივიდუალური საკუთრების მქონე;
- ორი ან უფრო მეტი მეტი პარტნიორის მონაწილეობით შექმნილი;
- სააქციო საწარმოები ან კომპანიები.

ამ უკანასკნელმა განვითარებულ ქვეყნებში მიიღო კორპორაციების დასახელება. მაგალითად, დღეისათვის აშშ-ი არ არსებობს ერთიანი სახელმწიფო საკუთრება, რაც მიმართულია სამენარმეო საქმიანობისაკენ. თუმცა ფედერალურ და შტატების ხელისუფლებას ეკუთვნის მნიშვნელოვანი საკუთრე-

ბა, რომლებიც თავისი სოლიდური მოცულობების მიუხედავად ეკონომიკაში განმსაზღვრელ როლს არ თამაშობენ.

საქმე იმაშია, რომ მხოლოდ 500 უმსხვილესი სამრეწველო საწარმო იძლევა აშშ-ის ერთობლივი პროდუქტის დაახლოებით 40%, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ბაზარზე მოქმედებენ ათეული ათასობით სააქციო კომპანიები, რომლებიც ამინდს ვერ ქმნიან, წარმოედგენენ უმსხვილესი სამრეწველო კომპანიების ეკონომიკური პოლიტიკის დანამატს.

რეალური სიტუაცია კი იმაზე მიუთითებს, რომ ამერიკულ ეკონომიკას სჭირდება როგორც მსხვილი, ისე საშუალო და წვრილი ბიზნესი, რაც ბაზრის ნორმალური ფუნქციონირების საფუძველია და უზრუნველყოფს მის სტაბილურ განვითარებას.

თუკი სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა ქმნის ბაზარზე სხვადასხვა საკუთრების მქონე ბიზნესის ეკონომიკური საქმიანობისათვის თანაბარ პირობებს, მაშინ სახელმწიფო ასრულებს ეროვნული ეკონომიკის ეფექტური განვითარების გარანტიის ფუნქციას.

შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ კონკურენცია არის ბაზრის გენერატორი, თუკი არსებობს კონკურენცია, მაშინ არის საზოგადოების განვითარება, წინსვლის გარანტია და პერსპექტივები. სწორედ კონკურენცია კარნახობს ბაზარს მოქმედების მკაცრ კანონებს, რაც თავისთავში მოიცავს გადარჩენის, წარმატების და მუდმივი ცვალებადობის პერსპექტივებს.

ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ კონკურენციული მექანიზმი ყველა სფეროში შეზღუდვის გარეშე უნდა მოქმედებდეს. აქ აღსანიშნავია საბაზრო გარემოს ტერიტორიული ფაქტორები. უნდა ითქვას, რომ ბაზრის ტერიტორიული ფაქტორები განისაზღვრება არა მარტო გეოგრაფიული პარამეტრებით, არამედ პირდაპირაა დაკავშირებული ეროვნულ, კულტურულ, კლიმატურ, ისტორიულ და სხვა პირობებთან და პირდაპირ განსაზღვრავს ბიზნესის საქმიანობის მიმართულებებს.

სახელმწიფო მაქსიმალურადაა დაინტერესებული, რომ ბიზნესს გააჩნდეს არა მარტო სრული თავისუფლება, არამედ აი-

ლოს პასუხისმგებლობა როგორც საკუთარ საქმიანობაზე, ისე ბიზნეს გარემოს ფორმირებაზე.

საზოგადოების განვითარებასთან ერთად სახელმწიფოს როლი სულ უფრო რთულდება. იქმნება სიტუაცია, რომ, ერთი მხრივ, სახელმწიფო - მთლიანად საბაზრო სისტემის თავისებური გარანტია, ხოლო, მეორე მხრივ, მას არ შეუძლია უზრუნველყოს ბიზნესის უკრიზისო განვითარება.

ამასთან კიდევ ერთხელ უნდა გავამახვილოთ ყურადღება სახელმწიფოს საბაზრო ეკონომიკაში ჩარევის აუცილებლობაზე. თუ კი სახელმწიფო შეეცდება გარკვეული დოზით შეცვალოს ბაზარი და კონკურენცია, აქაც რეალურად ადგილი აქვს სახელმწიფოს ეკონომიკაში ჩარევას. მაგრამ თუ კი სახელმწიფო გამოდის მხოლოდ თამაშის წესის გარანტად, მაშინ მან მხარი უნდა დაუჭიროს საზოგადოების სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ისეთ სფეროებს, სადაც სახელმწიფო გამოვა საბაზრო ეკონომიკის წარმატებულად ფუნქციონირების გარანტად და იგი ორგანულად ერთვება საზოგადოების საბაზრო ურთიერთობების სისტემაში.

სახელმწიფოს ბაზარზე მოქმედების რაოდენობრივი პარამეტრები. თუკი ვისაუბრებთ სახელმწიფოს ეკონომიკურ და სოციალურ როლზე, მაშინ მისი განსაზღვრისათვის გამოიყენება სხვადასხვა მაჩვენებლები, რომელთა შორის შედარებით არსებითია ორი - სახელმწიფო საკუთრების როლი და სახელმწიფო გასავლების წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში.

რაც შეეხება გადასახადის გადამხდელების პოზიციებს, ისინი პირველ რიგში დაინტერესებულნი არიან იმით, რომ გადასახადების მოცულობა იყოს მცირე და მეორე გადასახადის გადამხდელების ფული სახელმწიფოს მიერ იხარჯებოდეს ეფექტიანად. როგორც პრაქტიკამ დაამტკიცა, სახელმწიფო მოხელეების ეფექტურობა და საიმედოობა დამოკიდებულია არა მათ წოდებაზე, არამედ მუშაობის კარგი ორგანიზაციიდან და მათი შრომის მოტივაციაზე. როგორც მონიშნავს ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, რაც უფრო ნაკლებია მუშაკზე სუბიექტური ფაქტორის გავლენა, მით მეტია სახელმწიფო ინსტი-

ტუტების ბაზრზე პოზიტიური ზეგავლენის შედეგი.

სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობისათვის აუცილებელია შესაბამისი საკანონმდებლო ნორმები, რომელიც უზრუნველყოფს საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელ გამართულ სამართლებრივ სივრცის არსებობას, რაც მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში უზრუნველყოფს ეკონომიკური საქმიანობის აქტივობის წახალისებას. ამ შემთხვევაში სამეურნეო სამართალი გამოდის როგორც საბაზრო ეკონომიკის იურიდიული საფუძველი. ყოველ ადამიანს, ბიზნესმენს, კომპანიას შეუძლია იყოს და უნდა იყოს დარწმუნებული თავისი საქმიანობის წარმატებაში, მან იცის, რომ თუკი ის იცავს კანონს, მაშინ ის დაცული იქნება კანონის მიერ.

საბაზრო პრინციპების უნივერსალურობა ბიზნესში, თავისთავად ვერ მოახდენს რეალიზებას. თუკი სახელმწიფო თუნდაც წამიერად დაკარგავს სიფხიზლეს მისი დაცვის მიმართულებით, მონოპოლიები ამით მაშინვე ისარგებლებენ და საზოგადოებას თავს მოახვევენ საკუთარ მერკანტილისტურ (მათთვის სასარგებლო) ინტერესებს. არ უნდა დაგვავიწყდეთ, რომ კონკურენცია არჩევს საბაზრო მეურნეობაში საუკეთესოებს და ეფექტურებს, რითაც გაუაზრებლად თვითონ უწყობს ხელს მონოპოლიების შექმნას. დაიცვას თავისუფალი კონკურენცია და აღკვეთოს მონოპოლიების შექმნა - საკმაოდ რთული ამოცანაა, რომელიც მუდმივად დგას მაღალგანვითარებული სახელმწიფოს წინაშე.

სახელმწიფომ ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის გატარების დროს უნდა გაითვალისწინოს დროის ფაქტორი. მაგალითად, XXI საუკუნეში არნახულ ტემპებს მიაღწია ეკონომიკის გლობალიზაციამ, გაჩნდნენ მეურნეობის და ბიზნესის ისეთი დარგები (მაგალითად, კომპიუტერების პროგრამული უზრუნველყოფა), რომლებიც არ არსებობდნენ ათეული წლების წინ, ინფორმაციული საზოგადოების პირობებში საბაზრო პარამეტრები ახალ სახეს იღებს, რის გამოც ძალზე მნიშვნელოვანია მაღალგანვითარებულმა სახელმწიფომ თავისი ადგილი იპოვოს, ისე რომ მხარი დაუჭიროს კონკურენციას და პროგრესს, დაიცვას

ინტელექტუალური საკუთრება. აქ არ არის სტანდარტული გადანყვებილებები, აქ არის მასა პრობლემები, რომელთა გადანყვებაც შესაძლებელია სახელმწიფოსა და ბაზრის მჭიდრო მჭიდრო კოოპერაციის შედეგად.

აქედან გამომდინარე ახალი რეალობის გათვალისწინებით, ეკონომიკურად ეფექტური სახელმწიფო შენარჩუნებული იქნება მხოლოდ მაშინ, როცა ეროვნული ეკონომიკის ხარისხობრივი პარამეტრები გაუძლებენ მსოფლიო ეკონომიკის კონკურენციული ბრძოლის მოთხოვნებს.

გამართლებული არ იქნება ცალკე სახელმწიფოსა და ცალკე ბაზრის იდეალიზება. ერთსაც და მეორესაც გააჩნია ნაკლოვანებანი. მაგრამ თუ კი ბაზრის ცნობილი ნაკლოვანებები შეიძლება დაძლეული იქნას სახელმწიფოს მიერ, სახელმწიფოს „შესწორებებზე“ შეუძლია მიუთითოს მხოლოდ საზოგადოებამ, რომლის დემოკრატიული ინსტიტუტები მონოდეზულნი არიან რეაგირება გააკეთონ თავისი სახელმწიფოს გადაცდომებზე.

ბოლო პერიოდში გამოცემულ მსოფლიო ბანკის მასალებში „სახელმწიფო ცვალებად სამყაროში“ - აღნიშნულია, რომ სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია საზოგადოებისათვის საქონლისა და მომსახურეობის მიწოდება, ასევე ისეთი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს ბაზრის აყვავებას, ხოლო ადამიანებისათვის შექმნის ჯანმრთელ და ბედნიერ ცხოვრებას, რომლის გარეშეც შეუძლებელია ეკონომიკისა და სოციალური სფეროების განვითარება. აღნიშნულის დაუთანხმებლობა არ შეიძლება.

ეკონომიკურად და პოლიტიკურად ძლიერი სახელმწიფოს საქმიანობის შედეგებით დაინტერესებულია ყველა: ბაზარი, რომელიც სახელმწიფოს დაცვის გარეშე დაუცველი ხდება, და კონკურენცია, რომელსაც მხოლოდ სახელმწიფოს დახმარებით შეუძლია გაუძლოს მონოპოლიების ზენოლას და მოსახლეობის ფართო მასები, რომლის უფლებების გარანტიც სახელმწიფოა და ბიზნესიც, რომელიც დაინტერესებულია თამაშის ნათელი და სტაბილური წესებით, როგორც ქვეყნის შიგნით ისე მის ფარგლებს გარეთ. ყველასათვის გასაგები ხდება, რომ ეკონომი-

კურად ეფექტური სახელმწიფო - ესაა ძლიერი დემოკრატიული სახელმწიფო. აქ ეფექტურობის კრიტერიუმად გამოდის საზოგადოების და საბაზრო პრინციპების დემოკრატიული დანვითარება. თავის მხრივ, დემოკრატიული და საბაზრო სისტემა წარმოადგენს საიმედო საფუძველს შესაბამისი სახელმწიფოს, მისი ძალაუფლების ინსტიტუტებისა და ატრიბუტების შექმნისა და ფორმირებისათვის. ამასთან არასწორი იქნებოდა დასკვნის გაკეთება იმის შესახებ, რომ უკვე ნაპოვნია სახელმწიფოს საერთო და კერძოდ ეკონომიკური საქმიანობის ეფექტიანობის ოპტიმალურად განვითარების გასაღები. საქმე იმაშია, რომ თანამედროვე მსოფლიო განვითარების დინამიზმი და ტურბულენტობა (მოუწესრიგებლობა) მუდმივად აყენებს ქვეყნის წინაშე ახალ დასკვნებსა და გამოწვევებს, რომელშიც, პირველ რიგში, უნდა გაერკვეს სახელმწიფო და გააკეთოს შესაბამისი რეაგირება. სწორედ აღნიშნულის გამო კიდევ ხანგძლივი დროის განმავლობაში დარჩება სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური ეფექტიანობის ძიება, იმ შემთხვევაშიც კი თუ დარჩება ეკონომიკური ეფექტიანობის დღეისათვის არსებული მაჩვენებლები.

ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმაზეც, რომ საბიუჯეტო სისტემას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის გამართული ფუნქციონირებისათვის. მისი პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა განისაზღვრება სახელმწიფოს ძირითადი დებულებებებით ეკონომიკის განვითარების შესახებ, რომელიც თამაშობს არა მარტო მარტივი კონტროლის ან მოქმედების წესის, არამედ მისი შენარჩუნების როლს, რომელიც დღესდღეობით წარმოადგენს ყველაზე მნიშვნელოვანს - კერძო მენარმეობის პარტნიორობისათვის.

გასული საუკუნის 30-იანი წლების ცნობილი კრიზისის შემდეგ მნიშვნელოვნად გაძლიერდა ბიჯეტის როლის გაცნობიერება და აღქმა როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკის მდგომარეობის სტაბილიზაციის გარანტი. აქ მნიშვნელოვანია გადასახადების ზრდის და სახელმწიფოს ხარჯების შემცირების საერთო მეთოდის სრულყოფა, ინფლიაციური ტენდენციების შემცირებისათვის და, პირიქით, გადასახადების შემცირება და

ბიუჯეტის გასავლების გადიდება სამეურნეო სტაბილურობის შესანარჩუნებლად.

დღეისათვის ნათელია, რომ საბაზრო აქტიურობის გასაძლიერებლად აუცილებელია კოორდინირებული შეთანხმება საბიუჯეტო-საგადასახადო ღონისძიებებისა საკრედიტო-ფულად (მონეტარულ) ბერკეტებთან, რომლებიც ზემოქმედებენ როგორც სამთავრობო ფინანსებზე, ასევე კერძო სექტორის დანახარჯებზე. თავის მხრივ, ეს სფეროები მჭიდროდ უკავშირდება იმ ღონისძიებებს, რომლებიც უშუალოდ არ არის დაკავშირებული საბიუჯეტო ან მონეტარულ ურთიერთობასთან, მაგრამ მათზე ახდენენ ძლიერ ზეგავლენას(მაგალითად საამორტიზაციო ან დარგობრივი პოლიტიკა და ა.შ.).

დასკვნა:

თანამედროვე მსოფლიო განვითარების დინამიზმი და ტურბულენტობა (მოუწესრიგებლობა) მუდმივად აყენებს ქვეყნის წინაშე ახალ გამოწვევებს, რომელშიც პირველ რიგში უნდა გაერკვეს სახელმწიფო და გააკეთოს შესაბამისი რეაგირება. სწორედ აღნიშნულის გამო კიდევ ხანგძლივი დროის განმავლობაში დარჩება სახელმწიფოს ეკონომიკური ეფექტიანობის ძიება ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა.

REFERENCES

1. Olivier J. Blanchard; Macroeconomics, fifth edition, 2010;
2. J. Kakhniashvili; Macroeconomics, textbook. 1996;
3. K. Ghurtskaya; T. Ghurtskaya; Macroeconomics, GTU, 2013.

SOME ISSUES OF MARKET ECONOMY FORMATION

Koba Sokhadze
PhD, GTU Professor

RESUME

The article deals with the role of State to direct the entrepreneurship during the formation of the market oriented economy. The research revealed the process involved complicated problems and the phenomena due to which the efficiency of the State production is always defined for a certain period based on its results and it is not universal. Though it is noteworthy that for ordinary taxpayer or businessman the main issue is the cost of the state service and its effectiveness.

Keywords: entrepreneurship, state function, taxpayer, crisis, depression, priority, national interests, security, economical policy, dynamics of development, property, business, corporation, competition.